

the enterprises on the basis of innovation]. *Nauchnyy zhurnal KubGAU*, no. 67 (03) (2011): 46-52.

Sliusareva, E. V. "Konkurentosposobnost kak otrazhenie ustoychivogo razvitiia" [Competitiveness as a reflection of sustainable development]. In *Informatsionno-ekonomicheskie aspekty razvitiia predpriiatii i firm*, 86-93. Omsk: Izdatelstvo OmGTU, 2006.

Shesterikova, N. V. "Metodika vybora i otsenki strategii ustoychivogo razvitiia predpriiatii s uchedom diapazona zon ustoychivosti" [Methodology for the selection and evaluation of the strategy of sus-

tainable development of the enterprise, taking into account the range of stability zones]. *Vestnik NNGU. Seriya: Ekonomicheskie nauki*, no. 1 (1) (2013): 277-281.

Tabekina, O. A. "Strategii razvitiia predpriiatii mashinostroeniia na osnove zon ustoychivosti" [Development strategy based on the engineering stability zones]. *Konversia v mashinostroeni, no. 5* (2006): 75-77.

Tuktarova, L. R. "Strategiia obespecheniia khoziaystvennoy ustoychivosti promyshlennogo predpriiatii" [Strategy to ensure economic sustainability of industrial enterprises]. *Dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05*, 2002.

УДК 330.342.3«714»:33.05-043.86

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

© 2014 КЛЮЧКО В. Г.

УДК 330.342.3«714»:33.05-043.86

Ключко В. Г. Особливості реалізації концепції сталого розвитку в перехідній економіці

Мета даної статті полягає у визначенні особливостей процесу переходу до сталого розвитку в країнах з перехідною економікою. У ході роботи було розглянуто шляхи та основні складові перехідного процесу. Зокрема, проаналізовано особливості та наслідки таких процесів, як реорганізація та приватизація, лібералізація цін та зниження торгових бар'єрів, реформування законодавчої системи. Розглянуто, за рахунок яких факторів країнам вдалося подолати першочергові проблеми, пов'язані із забезпеченням економічного зростання, та які завдання постали перед перехідними економіками після фінансово-економічної кризи. У результаті дослідження доведено, що на сьогоднішній день з формуванням нових способів і механізмів регулювання економічних відносин важливим є формування механізмів, які забезпечують сталий розвиток. Як показав аналіз, у силу того, що країни з перехідною економікою відрізняються за рівнем розвитку, наявними ресурсами, інституційною будовою, дають загальну характеристику процесу переходу до сталого розвитку по цій групі країн складно, проте можна виділити певні спільні риси даного процесу. Зокрема, з одного боку, країни з перехідною економікою мають необхідні передумови для переходу до сталого розвитку, з іншого – їх розвиток залежить від ситуації в розвинутих країнах, вимагає залучення все більшого обсягу ресурсів і зрештою перегляду існуючої моделі розвитку. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні особливостей впровадження концепції сталого розвитку на національних рівнях.

Ключові слова: сталий розвиток, економічне зростання, розвиток економіки, перехідна економіка.

Бібл.: 9.

Ключко Варвара Геннадіївна – аспірантка, кафедра економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: varvarakl@inbox.ru

УДК 330.342.3«714»:33.05-043.86

Ключко В. Г. Особенности реализации концепции устойчивого развития в переходной экономике

Целью данной статьи является определение особенностей процесса перехода к устойчивому развитию в странах с переходной экономикой. В ходе работы рассмотрены пути и основные составляющие переходного процесса. В частности, проанализированы особенности и последствия таких процессов, как реорганизация и приватизация, либерализация цен и снижение торговых барьеров, реформы законодательной системы. Рассмотрено, за счет каких факторов странам удалось преодолеть первоочередные проблемы, связанные с обеспечением экономического роста, и какие задания возникли в переходных экономиках после финансово-экономического кризиса. В результате исследования доказано, что на сегодня вместе с формированием новых способов и механизмов регулирования экономических отношений важным также является формирование механизмов, которые обеспечивают устойчивое развитие. Как показал анализ, из-за того, что страны с переходной экономикой отличаются по уровню развития, имеющимся ресурсам, институциональным строением, дать общую характеристику процессу перехода к устойчивому развитию по данной группе стран сложно, однако можно выделить общие черты данного процесса. В частности, с одной стороны, страны с переходной экономикой имеют все необходимые предпосылки для перехода к устойчивому развитию, с другой – их развитие зависит от ситуации в развитых странах, требует привлечения все большего объема ресурсов и в итоге – пересмотра существующей модели развития. Перспективы дальнейших исследований состоят в определении особенностей внедрения концепции устойчивого развития на национальных уровнях.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономический рост, развитие экономики, переходная экономика.

Библ.: 9.

Ключко Варвара Геннадиевна – аспирантка, кафедра экономической теории и экономических методов управления, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: varvarakl@inbox.ru

UDC 330.342.3«714»:33.05-043.86

Klyuchko Varvara G. Specific Features of Realisation of the Concept of Sustainable Development in the Transition Economy

The goal of the article is identification of specific features of the process of transition to sustainable development in countries with transition economy. The article considers ways and main components of the transition process. In particular, it analyses specific features and consequences of such processes as reorganisation and privatisation, liberalisation of prices and reduction of trade barriers, and also reforms of the legislation system. The article considers by means of which factors some countries managed to overcome the first priority problems connected with ensuring economic growth and what tasks countries faced in transition economies after the financial and economic crisis. In the result of the study the article proves that, as of today, formation of mechanisms that ensure sustainable development is important along with formation of new methods and mechanisms of regulation of economic relations. As analysis shows that due to the fact that countries with transition economy differ by the level of their development, available resources and institutional structures, it is difficult to give a general characteristics of the process of transition to sustainable development for this group, however, it is possible to allocate general features of this process. In particular, on the one hand, countries with transition economy have all necessary pre-requisites for transition to sustainable development, on the other hand, their development depends on the situation in developed countries, requires attraction of a bigger volume of resources and, as a result, re-consideration of the existing model of development. Prospects of further studies lie in identification of specific features of introduction of the concept of sustainable development at national levels.

Key words: sustainable development, economic growth, economy development, transition economy,

Bibl.: 9.

Klyuchko Varvara G. – Postgraduate Student, Department of Economic Theory and economic management methods, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: varvarakl@inbox.ru

Пошуком нової парадигми розвитку економіки в умовах глобалізації, нестабільності зовнішньоекономічного середовища, обмеженості природних ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища за непокоєні всі без виключення країни. Проте завдання, які повинні бути вирішені в першу чергу, і методи, завдяки яким це можливо, відрізняються як залежно від рівня розвитку та національних особливостей, так і наявних в країні ресурсів. Загальною метою розвитку людства було обрано концепцію сталого розвитку. На сьогодні вона є загальновизнаною більшістю країн, поставлені та затверджені на міжнародному рівні цілі, які повинні бути досягнуті країнами в рамках сталого розвитку, проте значні труднощі виникли з реалізацією практичних дій щодо впровадження концепції.

Успіх в досягненні цілей сталого розвитку залежить від того, наскільки вони відповідають інтересам учасників процесу переходу до такого розвитку та наскільки ефективно учасники можуть використати наявні ресурси.

Проблемам сталого розвитку приділяється значна увага з боку науковців, політичних діячів, міжнародних організацій та інститутів. Серед вчених, які займаються вивченням даного процесу в перехідних економіках, можна виділити Білоруса О. Г., Бобилева С. М., Глаз'єва С. Ю., Лук'яненка Д. Г., Туницю Т. Ю., Філіпенка А. С. До міжнародних організацій, які активно залучені до цього процесу та проводять дослідження теоретичних питань, належать ООН, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний інститут сталого розвитку.

У світовій практиці відомі приклади, коли країнам за короткий час вдавалося досягти значних темпів розвитку, а також успішного впровадження програм з досягнення цілей сталого розвитку, проте це в основному стосується розвинутих країн. Для країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, першочерговими залишаються проблеми подальшого розвитку.

Для визначення оптимальних стратегій розвитку національних економік необхідно проаналізувати чинники, які сприяють розвитку, та фактори, які його стримують. *Метою* даної роботи є визначення особливостей процесу переходу до сталого розвитку в країнах з перехідною економікою.

Перехідна економіка характеризується глибокими економічними трансформаціями, спрямованими на перехід від адміністративно-командної системи до ринкової. Радикальні зміни відбуваються не лише в економічній сфері, вони носять комплексний характер, мають своє відображення в політичному, соціальному, культурному та інституціональному плані.

Більш ніж за 20 років успіх країн в переході до ринкової економіки виявився різним – одна група країн майже завершила цей перехід (в основному це стосується країн Центральної та Східної Європи), інші ще знаходяться на стадії становлення ринкових інститутів, зокрема це країни СНД.

По-перше, така ситуація є результатом різних початкових умов – ступені індустріалізації, яка багато в чому визначалася місцем країни в народно-господарському комплексі СРСР, долею сільського господарства в економіці, можливостями переорієнтації виробництва відповідно до потреб ринків більш розвинутих країн, рівнем кваліфікації населення, часом панування командно-адміністративної системи. По-друге, шляхом, яким пішли країни при будівництві ринку (еволюційним чи радикальним).

Еволюційний тип передбачає поступову трансформацію економічної системи, поетапне реформування дер-

жавної власності, пристосування державного планування та управління до нових умов. Такий підхід максимально зберігає економічний потенціал країни, дозволяє зосередити основні зусилля на розвитку реального сектора економіки. Еволюційним шляхом пішов Китай, що дозволило йому забезпечити швидке зростання економіки та підтримувати його навіть в період глобальної фінансово-економічної кризи. Проте загострення екологічної ситуації в результаті інтенсивної індустріалізації та уповільнення економічного зростання в результаті зовнішніх факторів вимагають від Китаю вдосконалення поточних програм розвитку та пошуку нових варіантів вирішення проблем.

Радикальний підхід передбачав швидкі, радикальні перетворення, спрямовані на зміну панівної економічної системи ще до створення ринкових інститутів, зусилля урядів спрямовувалися на зміну існуючого економічного порядку та забезпечення економічного зростання. За наукову основу бралися неоліберальні теорії економічного зростання та розвитку з центральною установкою «ринку на першому місці». Вважалося, що повна економічна свобода та підприємництво спроможні забезпечити становлення ринкового господарства та економічний розвиток, проте результат виявився зовсім протилежним – системна криза, трансформаційний спад.

Новостворена економіка стала нестійкою, надзвичайно залежною від зовнішніх факторів, ресурсомією та орієнтованою на видобуток ресурсів. Таким шляхом пішли країни Східної та Центральної Європи, а також Росія, проте «ціна» таких реформ виявилася досить високою. Саме особливості переходу до сталого розвитку в цих країнах будуть розглядатися в даній статті.

Складовими перехідного процесу стали:

Реорганізація та приватизація, які проводилися швидко та за всіма напрямками, у тому числі охоплювали стратегічно важливі об'єкти. Передбачалося, що передача підприємств у приватну власність дозволить підвищити їх ефективність, виробляти конкурентоспроможні товари, вийти на міжнародні ринки.

На практиці ринковий механізм виявився слабким, зберігалися старі принципи господарювання та регулювання господарчої діяльності, що призводило до неефективного використання економічного потенціалу (особливо природних і людських ресурсів). Економіка втратила ті можливості зростання, які були присутні за часів планової системи, а нові можливості ринкової системи ще не сформувалися. Спостерігався різкий спад виробництва, падіння ВВП склало 50 – 70%.

На початковому етапі приватизації нові власники підприємств не були готові до управління за ринковими принципами, стратегічного планування розвитку та діяльності підприємств, спрямовували свої зусилля на отримання «швидких» прибутків від приватизованого майна, що дозволяло збагачуватися незалежно від докладених зусиль зі зростання ефективності виробництва. Економічні успіхи в основному були результатом переорієнтації в бік розвитку видобувних галузей, що призвело до надмірної експлуатації природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища.

Необхідно було заново створювати ринок засобів виробництва та капіталів, будувати нові господарські зв'язки, формувати споживчий ринок і насичувати його товарами. Крім того, перегляду потребували всі процеси, пов'язані з життєвим циклом товарів, – від пошуку нових постачаль-

ників сировини та заміни застарілого устаткування до пошуку нових ринків збуту, формування маркетингових стратегій просування товарів та послуг.

На перехід до ефективного управління підприємствами, залучення інвестицій, впровадження нових виробничих та управлінських технологій, адекватних ринку, знадобився час, і цей перехід досі не завершено. Це негативно позначилося як на становищі окремих підприємств та галузей, так і на економічній ситуації в цілому.

Лібералізація цін та зниження торгових бар'єрів. Перехід до визначення цін вільними ринками спричинив їх швидке зростання, у результаті чого подальші зусилля урядів були спрямовані на подолання інфляції, інші макроекономічні проблеми відходили на другий план. Це призвело до низької інвестиційної активності, вивезення заощаджень за кордон. Проте, якщо більш ніж за 20 років трансформаційних перетворень у цілому вдалося подолати інфляцію та стабілізувати ціни, проблеми, пов'язані зі зниженням торгових бар'єрів, ще належить вирішувати.

Домінування на внутрішньому ринку продукції іноземного виробництва (найчастіше високотехнологічної) на фоні занепаду вітчизняного виробництва призвело до: а) зміни його структури – зменшилися обсяги високотехнологічного виробництва, підвищилася частка видобувної та обробної промисловості; б) перерозподілу ресурсів на користь фінансування іноземних економік – за кордон перетікали кошти за імпортом товарів та послуг, джерелом яких в основному виступали кредити іноземних банків, отже закордонні економіки отримували ще й процент за користування кредитом; в) зміни системи цінностей – на місце відносно збалансованої «помірної» культури споживання поряд з різноманітним товарів і послуг з розвинутих країн прийшла культура масового надмірного споживання, яка на сьогодні є однією із загроз сталого розвитку.

Реформування законодавчої системи та інституційні зміни. Необудована лібералізація економіки та відсторонення держави від економіки призвели до домінування тіньової економіки, підвищення рівня злочинності та корупції. У результаті підвищилися ризики функціонування бізнесу, які стали пов'язані не тільки з економічними факторами, але й інституційними.

Трансформаційні перетворення сприяли також значним змінам у соціальній сфері – різко погіршився рівень життя населення, зросла бідність (кількість бідних у країнах зросла в 10 – 20 разів [1, с. 18]), збільшився розрив між бідними та багатими, підвищився рівень безробіття. Спостерігалася масова міграція населення, за кордон виїздили спеціалісти високого рівня, було порушено демографічний баланс, скоротився природний приріст населення. Як зазначає Білорус О. Г., соціальні функції ринкових реформ зводилися до мінімуму, який також не реалізовано на практиці. Транзитивні держави не виконали свою соціальну функцію, не забезпечили соціальну орієнтацію розвитку економіки, допустили поширення «дикого» капіталізму» [2, с. 5].

У перші роки перебудови основними завданнями в економічній сфері були забезпечення економічного зростання, підвищення інвестиційної привабливості, створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Країни з перехідною економікою продемонстрували різний успіх в їх досягненні, що стало результатом відмінностей у початкових умовах і використаних ресурсах.

Країни Центральної Європи після падіння комунізму приєдналися до Заходу, що забезпечило їм притік капіталів та технологій. У поєднанні з високоосвіченою робочою силою це дозволило їм інтегруватися у світовий економічний простір і досягти високих рівнів доходу.

Країни колишнього СРСР для свого розвитку з 1990-х років активно застосовували наявні в значних обсягах природні ресурси, проте вони не змогли використати високий рівень наукового потенціалу та робочої сили.

Як відомо, людський капітал може служити основою економічного зростання та розвитку, проте для цього він має відповідати потребам розвитку. На початку перехідного процесу показники людського капіталу в колишніх країнах соціалізму співпадали з показниками найбільш розвинутих країн та навіть перевищували їх [3, с. 13]. Проте при переході до ринку досвідчених технічних спеціалістів виявилось недостатньо для забезпечення розвитку, піднявся попит на управлінців різних рівнів, кваліфікація старшого покоління швидко знецінювалася та застарівала. Крім того, багато кваліфікованих спеціалістів емігрували до інших країн.

Сьогодні в більшості країн з перехідною економікою система початкової та середньої освіти за кількісними та якісними параметрами відповідає освітнім системам багатьох економічно розвинутих країн, зберегла науково-технічна база підготовки спеціалістів.

Масштабне використання природних ресурсів та експорт сировини на фоні зростання цін на паливо, продовольство, метали та сільськогосподарську продукцію сприяли підвищенню темпів зростання економіки та рівня життя. Знизився рівень бідності, відновилися виплати соціальної допомоги, зріс рівень доходів на душу населення. Природні ресурси служать основою для розвитку економіки, проте їх запаси та доступність обмежені.

Країни з перехідною економікою, так само як і розвинуті країни, зіткнулися з необхідністю залучення все більшого об'єму ресурсів для забезпечення свого розвитку, раціоналізацією їх використання та потребами зменшення антропогенного навантаження та збереження навколишнього середовища.

Хоча структура та доступні об'єми природних ресурсів відрізняються, у цілому країни з перехідною економікою добре забезпечені природними ресурсами. Зокрема, за існуючими оцінками, у регіоні зосереджено близько третини світових запасів нафти, газу та бокситів. Найкраще забезпечені природними ресурсами Азербайджан, Казахстан, Росія, Туркменістан, Україна, Узбекистан. Рудні корисні копалини представлені залізними рудами, марганцем, мідними рудами, бокситами, ртуттю, нікелем. Серед нерудних корисних копалин регіон має значні запаси кам'яної та калійної солі, сірки, фосфоритів. Природно-кліматичні умови сприятливі для розвитку майже всіх галузей сільського господарства.

Централізоване планування господарської діяльності, штучно низький рівень цін на природні ресурси, у тому числі енергоресурси, який поряд з неефективною інфраструктурою заохочував марнотратне ставлення до ресурсів, призвели до того, що країни з перехідною економікою на шляху переходу до сталого розвитку знаходяться в гіршому положенні, ніж дозволив би їх рівень розвитку. В умовах трансформації галузі, які відповідають за збереження та відновлення природних ресурсів, не отримували необхідного фінансування та не могли виконувати покладені на них функції, була відсутня законодавча база, яка б

регламентувала відносини у сфері природокористування. Крім того, як зазначає З. В. Герасимчук: «фінансові труднощі підприємств у період розвитку ринкових відносин і створення багатоукладної економіки, перехід підприємств на комерційну основу обмежують можливості фінансування природоохоронних заходів у необхідному обсязі і понижують економічну зацікавленість в їх проведенні» [4, с. 453].

На поточний час у деяких країнах докладено багато зусиль для того, аби подолати ці наслідки, проте країнам ще доведеться пройти непростий шлях для приведення господарської діяльності у відповідність до міжнародних стандартів енергоефективності та ресурсоспоживання. У першу чергу це стосується країн колишнього СРСР, в яких у промисловій структурі виробництва продовжують переважати екологічно шкідливі, ресурсо- та енергомісткі виробництва, основні фонди вкрай зношені та неспроможні виробляти конкурентоспроможну продукцію, продуктивність праці нижча, ніж у розвинутих країнах. У результаті наявні значні диспропорції в зовнішньоекономічному обміні – за кордон експортуються сировина, а імпортуються продукти переробки, які в рази дорожчі за сировину.

Ще одним з найбільших викликів для трансформаційних економік, незалежно від ступеню їх наближення до ринку, залишається питання підтримки постійного рівня пропозиції енергоносіїв.

З 2010 р. після зниження виробництва в 1996 – 2000 рр. і фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр. у країнах з перехідною економікою спостерігається відновлення попиту на енергоресурси, про що свідчать позитивні темпи зростання споживання енергії на душу населення впродовж 2010 – 2011 рр. у більшості країн регіону. При цьому втрати при виробництві та передачі енергії залишаються значними, проявляється нестача енергії в деяких частинах південно-східної Європи, Росії та Казахстану.

Незважаючи на те, що кількість енергії, яка використовується на виробництво 1000 дол. США ВВП зменшується, розрив між даним показником у країнах з перехідною економікою та розвинутими країнами залишається значним. Так, даний показник у країнах колишнього СРСР вищий в 3-4 рази, ніж в розвинутих країнах. Така різниця є результатом як низької ефективності використання енергії, так і інших факторів, які знаходяться поза контролем держави чи бізнесу та не піддаються впливу. Наприклад, до них належать кліматичні умови – для забезпечення своєї господарської діяльності країни східної Європи та центральної Азії з холодним континентальним кліматом потребують більше ресурсів, чи структура економіки – економіка, в якій переважає промисловість, потребує більше ресурсів, ніж та, в якій домінує аграрний сектор чи сфера послуг.

Для забезпечення своїх потреб країни, які не багаті природними ресурсами, вимушені або шукати нові методи підвищення ефективності переробки наявних ресурсів, або ввозити їх з інших країн. При цьому пропозиція енергоресурсів у регіоні з перехідною економікою визначається чотирма країнами – Росією, Азербайджаном, Казахстаном і Туркменістаном. Водночас зростання економіки останніх наряду пов'язано з рівнем цін і попитом на енергоносії на світовому ринку.

Як імпортери, так і експортери, надто залежать від запасів вичерпних природних ресурсів, які з часом скорочуються. Необхідні зміни, спрямовані на перебудову структури енергетичного комплексу в напрямку зменшення

видобувних галузей на користь переробних, підвищення ефективності видобутку та використання енергоресурсів, стимулювання та підтримку енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій.

Такі зміни є пріоритетними, проте надмірна експлуатація енергоресурсів має й інший аспект – негативний вплив промислового виробництва на стан навколишнього середовища. На кінець 2012 р. Росія займала четверте місце за обсягами викидів двоокису вуглецю після Китаю, США та Індії. Казахстан, Україна та Польща входять до переліку 25 країн, які мають найбільші викиди вуглекислого газу. Крім того, на регіон країн з перехідною економікою припадає 12% світових викидів парникових газів, у той час, як у ньому проживає лише 6,5% населення планети та він виробляє 6% світового ВВП [5, с. 9].

Сьогодні до завдань, які стоять перед країнами з перехідною економікою на початковому етапі, додалися нові. Поряд з формуванням нових способів і механізмів регулювання економічних відносин необхідним стає формування механізмів, які забезпечують подальше зростання та розвиток. Трансформаційним економікам в першу чергу належить вирішити наступні питання:

По-перше, відновлення після фінансово-економічної кризи. Хоча вплив кризи 2008 – 2009 рр. на товаропотік і рух капіталів поступово спадає, темпи зростання в країнах з перехідною економікою ще сильно відстають від докризового періоду, а країни, які менше постраждали від кризи, зіткнулися зі зниженням темпів зростання (зокрема, це Китай, Росія, Польща). Це стало результатом скорочення обсягів зовнішньої торгівлі та грошових переказів з закордону. Зниження темпів зростання та падіння внутрішнього попиту в Росії та Китаї призводить до зниження експорту в країнах Центральної Азії, а падіння цін на основні сировинні товари може негативно відобразитися на перспективах зростання в експортоорієнтованих країнах (Росія, Україна, Казахстан), що, у свою чергу, уповільнить відновлення економічного зростання в країнах з перехідною економікою.

Крім того, спостерігається скорочення притоку іноземного капіталу, який у багатьох країнах служить важливим елементом розвитку економіки. На обсяги кредитування впливає як ситуація всередині країни, куди направляються кошти, так і ситуація всередині країни-кредитора, а також стан світового фінансового ринку. Значний відтік капіталів з країн з перехідною економікою спостерігався після 2008 – 2009 рр. З 2012 р. скорочення обсягів кредитування уповільнилося, хоча в Угорщині, Словенії та Україні все ще спостерігався відтік капіталу [3].

Повільне відновлення виробництва після фінансово-економічної кризи на фоні складної ситуації на ринку праці в євронзоні призводить до зростання безробіття в країнах Центрально-Східної Європи. Високий рівень безробіття серед молоді може призвести до зниження економічної активності та втрати кваліфікації.

По-друге, продовження формування ринкових інститутів. На сьогодні, безперечно, досягнутий значний прогрес у переході до ринку. Проте, у більшості країн корупція та надмірна бюрократизація залишаються значними перешкодами для ведення бізнесу та подальшого розвитку економіки. Згідно з інтегральною оцінкою по країнах Євразії (у доповіді до них віднесено Азербайджан, Казахстан, Росію, Туркменістан, Україну, Узбекистан, Armenію, Білорусь, Грузію, Киргизьку республіку, Молдову та Таджикистан)

(медіана), регіон займає 112 місце в рейтингу Всесвітнього банку «Ведення бізнесу» [6, с. 33]. Ведення підприємницької діяльності ускладнюється, по-перше, обтяжливим законодавством (отримання дозволів і ліценцій вимагає проходження багатьох процедур та є розтягнутим у часі); по-друге, корупцією; по-третє, там, де законодавство не є обтяжливим, іншими регуляторними вимогами (необхідністю надання різноманітних довідок, більш високими ставками оподаткування, митними процедурами).

Це призводить до того, що бюджетні кошти, передбачені для фінансування заходів з провадження сталого розвитку, розподіляються нерационально, відповідно до тінювих схем «відмивання коштів». Цільові програми зводяться нанівець корупцією та відсутністю системи стратегічного планування [7].

На розвиток економіки та його сталість негативним чином впливає панування інтересів бізнесу та олігархів, які продовжують отримувати надприбутки за рахунок свого монопольного становища та втручання у внутрішню політику міжнародних організацій і ТНК, які перш за все націлені на забезпечення своїх інтересів і не зацікавлені у вирішенні внутрішніх програм розвитку.

Варто зазначити, що ринковий механізм хоча і сприяє розвитку економічних відносин та економічному зростанню, однак не може забезпечити вирішення питань, пов'язаних зі сталим розвитком. Вихід з еколого-економічної кризи вимагає втручання держави для корекції ринкових збоїв в економіці, вироблення правових механізмів, спеціальних ринкових стимулів та ін. У трансформаційній економіці уряд відповідно до уявлень про бажане майбутнє соціально-економічного образу країни повинен активно його формувати [8, с. 53].

По-третє, вирішення проблем, пов'язаних з експлуатацією природних ресурсів, екологічною сферою та наслідками господарської діяльності.

Для розв'язання даних питань необхідно визначення подальших напрямків розвитку економік і країн у цілому. У контексті обмеженості та швидкого виснаження природних ресурсів, посилення розриву між бідними та багатими верствами населення, впливу глобалізації на ситуацію всередині країн було обрано концепцію сталого розвитку. У кожній країні її впровадження має свою специфіку, проте, головним є те, що «над усіма висить дамоклів меч екологічних проблем, і природа дедалі частіше нагадує людині, що ресурс часу дуже швидко вичерпується» [9, с. 14].

Особливістю процесу переходу до сталого розвитку в країнах з перехідною економікою є те, що вони мають необхідні передумови для такого переходу (високий рівень людського потенціалу, сприятливі природно-кліматичні умови, багаті природні ресурси, виробнича база, перехід до ринкових принципів функціонування економіки, запровадження змін у законодавстві в напрямку екологізації господарської діяльності), проте по-перше, першочерговими все ще залишаються питання забезпечення економічного зростання та стабільного функціонування економічної системи, по-друге, у них відсутні стимули для впровадження сталого розвитку в практику. Об'єднання зусиль держав одного регіону, які до того ж мають спільні проблеми, забезпечить спільне вирішення екологічних питань, які не підвладні національним кордонам, сприятиме спільному вирішенню економічних і соціальних проблем, відкриє нові можливості для взаємовигідного співробітництва.

ВИСНОВКИ

На сьогодні мета трансформаційних процесів не обмежується лише формуванням ринкової системи, як це було відразу після розпаду соціалістичної системи. Важлива розбудова такої змішаної системи, яка забезпечує високу ефективність господарювання, можливість подальшого динамічного розвитку, підвищення якості життя, що передбачає поєднання принципів ринкової системи та активне державне регулювання.

Як показав аналіз, країни з перехідною економікою є досить різними за рівнем розвитку, інституційною структурою, природно-кліматичними умовами, кількістю населення. Узагальнити та дати загальну характеристику процесу переходу до сталого розвитку в цій групі країн досить складно. Проте можна виділити спільні риси, які притаманні країнам з перехідною економікою:

- ✦ залежність розвитку від зовнішніх факторів і ситуації в розвинутих країнах. Безперечно, загальна ситуація на світових ринках, нестабільність та кризи впливають на всі країни, проте в кожній групі країн з перехідною економікою вони мають певні аспекти. Так, країни колишнього СРСР, які багаті природними ресурсами, на пряму залежать від цін і попиту на природні ресурси на світовому ринку, у той час, як країни Центральної та Східної Європи залежать від кредитних ресурсів, які отримують ззовні;
- ✦ необхідність залучення для свого розвитку з кожним роком все більшої кількості ресурсів (у першу чергу енергоносіїв і мінеральних ресурсів);
- ✦ необхідність перегляду існуючої моделі розвитку та приведення поточних політик у відповідність до принципів сталого розвитку. Політика розвитку економіки повинна виходити з розуміння перспектив глобального соціально-економічного розвитку, а також виявлених національних конкурентних переваг, активізація яких приведе до сталого зростання економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниелян К. С. Современные вызовы и возможные перспективы сотрудничества в целях устойчивого развития [Текст] / К. С. Даниелян // Бюллетень «На пути к устойчивому развитию России». – 2012. – № 62. – С. 16 – 24.
2. Білорус О. Г. Транзитивні країни у світосистемі постіндустріального глобалізму [Текст] / О. Г. Білорус // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 9 – 10. – С. 3 – 6.
3. Доклад о переходе процессе за 2013 год. Переходный процесс: остановка в пути? / Европейский банк реконструкции и развития. – 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tr.ebrd.com/tr13/ru/> – Название с домашней страницы.
4. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2001. – 538 с.
5. Securing sustainable energy in transition economies // European Bank for Reconstruction and Development, May 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ebrd.com/pages/research/publications/brochures/securing.shtml> – Title from the screen.
6. Диверсифицированное развитие: оптимальное использование природных ресурсов в регионе Евразии / Индермит Гилл, Ивайло Изворски, Виллем ван Эйхен, Донато Де Роса // Международный банк реконструкции и развития, Все-

мирный банк. – 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Feature%20Story/ECA/diversified-development-eurasia-overview-russian.pdf> – Название с домашней страницы.

7. Глазьев С. Ю. Сделать знание силой. Правильная теория – необходимое условие достижения целей развития экономики // Официальный сайт Сергея Глазьева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.glazev.ru/econom_polit/314/ – Название с домашней страницы.

8. Бобылев С. Н. «Зеленая» экономика и модернизация. Эколого-экономические основы устойчивого развития [Текст] / С. Н. Бобылев, В. М. Захаров // Бюллетень «На пути к устойчивому развитию России». – 2012. – № 60 – 89 с.

9. Туниця Ю. Ю. Екологізація економіки: теоретико-методологічний аспект [Текст] / Ю. Ю. Туниця, Е. П. Семенюк, Т. Ю. Туниця // Економічна теорія. – 2011. – № 2. – С. 5 – 15.

Науковий керівник – Лісовицький В. М., кандидат економічних наук, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

REFERENCES

Bilorus, O. H. "Tranzytyvni krainy u svitosystemi postindustrialnogo hlobalizmu" [Transitive svitosystemi countries in the world system of post-industrial globalization]. *Ekonomichnyi chasopys – XXI*, no. 9–10 (2013): 3–6.

Bobylev, S. N., and Zakharov, V. M. "«Zelenaia» ekonomika i modernizatsiia. Ekologo-ekonomicheskie osnovy ustoychivogo razvitiia" ["Green" economy and modernization. Environmental

and economic pillars of sustainable development]. *Na puti k ustoychivomu razvitiuu Rossii*, no. 60 (2012): 89–.

"Doklad o perekhodnom protsesse za 2013 god. Perekhodnyy protsess: ostanovka v puti?" [Report on the Transition in 2013. Transition process: a stopover?]. <http://tr.ebrd.com/tr13/ru/>

Danielian, K. S. "Sovremennye vyzovy i vozmozhnye perspektivy sotrudnichestva v tseliakh ustoychivogo razvitiia" [Current challenges and possible future cooperation for sustainable development]. *Na puti k ustoychivomu razvitiuu Rossii*, no. 62 (2012): 16–24.

Gill, I., Izvorski, I., and van Eykhen, V. "Diversifitsirovannoe razvitie: optimalnoe ispolzovanie prirodnykh resursov v regione Evrazii" [Diversified development: optimal use of natural resources in the region of Eurasia]. <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Feature%20Story/ECA/diversified-development-eurasia-overview-russian.pdf>

Glazev, S. Yu. "Sdelat znanie siloy. Pravilnaia teoriia – neobkhodimoe uslovie dostizheniia tsey razvitiia ekonomiki" [Make knowledge power. Correct theory – a necessary condition for achieving the goals of economic development]. *Oftisialnyy sayt Sergeia Glazeva*. http://www.glazev.ru/econom_polit/314/

"Securing sustainable energy in transition economies" European Bank for Reconstruction and Development. <http://www.ebrd.com/pages/research/publications/brochures/securing.html>

Strategii ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii [Economic development strategies in a globalizing world]. Kyiv: KNEU, 2001.

Tunytsia, Yu. Yu., Semeniuk, E. P., and unytsia, T. Yu. "Ekologizatsiia ekonomiky: teoretyko-metodolohichni aspekt" [Greening the economy: theoretical and methodological aspects]. *Ekonomichna teoriia*, no. 2 (2011): 5–15.